

Hurufat Defterlerine Göre Perteğrek (Yusufeli) Kazası Vakıfları (1692-1834): Kurumsal Yapı ve Dinî Bürokrasi*

Eşref Temel¹

Öz

Bu çalışma, 1692-1834 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu'nun serhat bölgelerinden biri olan Perteğrek (Yusufeli) kazasındaki vakıf müesseselerini ve bu müesseselerdeki görevli silsilelerini konu almaktadır. Çalışmanın temel veri setini, Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Kayıtlar Arşivi'nde yer alan 17 adet hurufat defterinden süzülen 179 görev (cihet) kaydı oluşturmaktadır. Araştırmada, bölgenin “yurtluk-ocaklık” statüsünün vakıf sistemine yansımaları; kurumsal yapı, görevli profili, ücret politikaları ve atama gerekçeleri ekseninde analiz edilmiştir. Bulgular, Perteğrek'teki vakıf ağının %99 oranında “imam-hatip” birleşmesiyle (iltihak) karakterize olduğunu ve dinî statünün büyük oranda babadan oğula veya akrabaya intikal eden ailevi bir imtiyaza dönüştüğünü göstermektedir. Kurumsal tipoloji açısından Perteğrek; Ardanuç ve Livane örneklerinden farklı olarak müstakil medreselerden ziyade cami odaklı bir eğitim modeline sahiptir. Ayrıca, Livane kazasında görülen kiliseden camiye dönüşüm pratiklerinin Perteğrek'te izine rastlanmaması, kazanın dinî dokusunun yerel bir sosyo-politik uzlaşıyla şekillendiğini kanıtlamaktadır. Sonuç olarak çalışma, yerel bey aileleri ile ulema sülaleleri arasındaki sürekliliği ve merkez-taşra bürokrasisi arasındaki müzakereli ilişkiyi ortaya koyarak literatürdeki akademik boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Perteğrek (Yusufeli), Hurufat Defterleri, Vakıf, Yurtluk-Ocaklık.

JEL Kodları: N35, N33, Z12.

Waqfs of the Perteğrek (Yusufeli) District According to the Hurufat Registers (1692-1834): Institutional Structure and Religious Bureaucracy

Abstract

This study examines the waqf institutions and the administrative successions within these structures in the district of Perteğrek (Yusufeli), a strategic frontier region of the Ottoman Empire, between 1692 and 1834. The primary dataset consists of 179 appointment records extracted from 17 hurufat registers preserved in the Archive of the General Directorate of Foundations. The research analyzes the impact of the region's “yurtluk-ocaklık” status on the waqf system through institutional typology, personnel profiles, wage policies, and appointment justifications. The findings reveal that the waqf network in Perteğrek is characterized by a 99% rate of “imam-hatip” consolidation, where religious positions evolved into familial privileges through hereditary lineages. In terms of institutional structure, Perteğrek differs from the neighboring districts of Ardanuç and Livane by maintaining a mosque-centered education model rather than independent madrasas. Furthermore, the absence of church-to-mosque conversion practices—distinct from the frequent occurrences in the Livane district—indicates that the religious fabric of Perteğrek was shaped by a unique local socio-political consensus. Consequently, this study fills a significant academic gap by uncovering the continuity between local bey families and ulama lineages, as well as the negotiated bureaucratic relationship between the center and the periphery during the 18th and 19th centuries.

Keywords: Perteğrek (Yusufeli), Hurufat Registers, Waqf, Yurtluk-Ocaklık.

JEL Codes: N35, N33, Z12.

* Bu çalışma, Artvin Çoruh Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü tarafından 2025.S22.02.01 numarası ile finansal olarak desteklenen projeden üretilmiştir.

¹ Doç. Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, srftml@artvin.edu.tr, https://orcid.org/0000-0001-7411-4922.

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu'nun idari taksimatında stratejik bir öneme sahip olan Doğu Karadeniz ve çevresi, coğrafi zorluklar ve siyasi hareketlilikler nedeniyle merkezi otoritenin esnek yönetim tarzları geliştirdiği bölgelerin başında gelmektedir. Bu esnekliğin en somut yansıması, bölgenin mülki idaresinde görülen yurtluk-ocaklık ve hükümet sancakları sistemidir (Kılıç, 1999: 137). Serhat bölgesi olma özelliği taşıyan bu coğrafyada, asayişin sağlanması ve devlet sadakatinin tesisi amacıyla mahalli beylerin irsi otoritesi tanınmış; bu durum taşranın sosyal, dini ve iktisadi dokusunu şekillendiren vakıf müesseselerine de doğrudan sirayet etmiştir (Kazdal, 2022: 45). Tarihi süreçte “Tao” olarak adlandırılan bölgenin bir parçası olan Perteğrek (Yusufeli) kazası (Altundağ, 2021: 12), bünyesinde barındırdığı vakıf kurumları ve bu kurumlara yapılan görevli atamalarıyla söz konusu idari geleneğin 18. ve 19. yüzyıllardaki en nitelikli örneklerinden birini teşkil etmektedir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Kayıtlar Arşivi'nde yer alan hurufat defterleri, taşradaki sosyal ve dini yaşamın sürdürülebilirliğini sağlayan kurumların adeta birer röntgenini sunmaktadır. Bu defterler, sadece cami, mescit ve medrese gibi yapıların varlığını değil; aynı zamanda görevli silsilelerini, yerel halkın taleplerini ve merkezi bürokrasinin taşradaki onay mekanizmalarını belgeleyen muazzam birer biyografik kaynaktır. Literatürde Artvin ve çevresine dair yerel tarih çalışmaları (Temel, 2019; Temel, 2024), Çıldır Eyaleti'nin genel idari yapısı (Kazdal, 2022; Pulat, 2024) ve bölgedeki İslamlaşma süreci (Bay, 2023) üzerine önemli veriler sunulmuş olsa da Perteğrek kazasındaki vakıf kurumlarının hurufat kayıtları üzerinden sistematik analizi henüz müstakil bir çalışma olarak ele alınmamıştır. Özellikle yurtluk-ocaklık sisteminin getirdiği yerel imtiyazların, dini kadroların ailevi ağları üzerindeki etkileri ve 19. yüzyılın merkezîyetçi reformları arifesindeki dönüşümü (Kızılkaya, 2013: 407; Kucak, 2018: 55) akademik bir boşluk olarak durmaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı, 1692-1834 yılları arasını kapsayan hurufat kayıtlarından hareketle Perteğrek kazasındaki vakıf müesseselerinin haritasını çıkarmak ve dini görevlilerin atama süreçlerindeki dikey hareketliliği analiz etmektir. Çalışma, 2025.S22.02.01 numaralı Bilimsel Araştırma Projesi kapsamında elde edilen veriler ışığında, görevlerin babadan oğula intikal etme (bin ve ammizade vurguları) pratiklerini ve yerel beylerin (Ahmet Bey, Ali Bey vb.) banisi olduğu eserler üzerinden şekillenen yerel elit ağını tartışmaya açacaktır. Söz konusu analizler, sadece Yusufeli'nin yerel tarihine katkı sunmakla kalmayacak, aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin serhat bölgelerindeki vakıf siyasetinin ve sosyal ağlarının mikro düzeydeki işleyişini somutlaştıracaktır.

1. Literatür Değerlendirmesi

Yusufeli (Perteğrek) ve çevresinin tarihi, idari ve sosyal yapısı üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde, literatürün son yıllarda özellikle arşiv belgeleri ışığında zenginleştiği görülmektedir. Bölgenin idari özerkliğini belirleyen temel unsur olan “yurtluk-ocaklık” sistemi, literatürde merkezi otorite ile taşra arasındaki dengenin anlaşılması adına kilit bir rol oynamaktadır. Kılıç (1999), bu sistemin sadece bir mülkiyet hakkı olmadığını, aksine stratejik önemi haiz serhat bölgelerinde asayişin sağlanması amacıyla mahalli beylerin resmi görevli kılındığı bir tedbir olduğunu vurgulamaktadır. Bu idari sürekliliğin en somut yansıması olan Çıldır Beylerbeyliği, Kazdal (2022) tarafından Vezir İshak Paşa dönemi (1695-1748) özelinde

ele alınmış; bölgede uzun süre 'ocaklık' sistemini yürüten İshak Paşazadeler (Çıldır Atabekleri) ailesinin siyasi nüfuzu ile vakıf faaliyetleri arasındaki bağ ortaya konulmuştur. Yazar, bu yerel hanedanın hem askeri idareyi hem de vakıf kuruculuğunu bir arada yürüterek bölgedeki otoritelerini nasıl perçinlediklerini detaylandırmıştır.

Bölgenin tarihi coğrafyası ve yerleşim dokusuna dair yapılan araştırmalar, vakıf kurumlarının mekânsal dağılımını anlamlandırmak adına önemli veriler sunmaktadır. Altundağ (2021), kadim Tao bölgesinin bir parçası olan Yusufeli'nin antik dönemden itibaren süregelen stratejik önemini ve mimari envanterini detaylandırmıştır. Beşerî coğrafya perspektifinden Şavşat üzerine kapsamlı bir çalışma sunan Orhan (2014) ise, bölgenin sarp topografyasının ve dağınık yerleşim modelinin dini ve sosyal hizmetlerin örgütlenmesindeki belirleyici rolüne dikkat çekmiştir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Kayıtlar Arşivi'nde yer alan hurufat kayıtları üzerinden yapılan bölgesel analizler, literatürün son dönemdeki en dinamik alanlarından birini teşkil etmektedir. Çıldır Eyaleti genelinde Ahıska, Ardahan ve Çıldır kazalarını inceleyen Aras (2022), bu kayıtların sadece birer atama belgesi değil, aynı zamanda yerel halkın taleplerini ve bürokratik onay mekanizmalarını yansıtan sosyal belgeler olduğunu kanıtlamıştır. Benzer şekilde Bay (2023), Acara bölgesindeki İslamlaşma sürecini ve vakıf kurumlarının toplumsal karşılığını analiz ederken, görevli yevmiyelerindeki düşüş ve "hasbi"leşme eğilimini ekonomik bir gösterge olarak sunmuştur.

Artvin yöresi özelinde hurufat defterleri üzerine yürütülen sistematik çalışmalar (Temel, 2019; Temel, 2024), Livane ve Şavşat kazalarındaki vakıf tipolojisini ve görevli silsilelerini ortaya koymuştur. Bu çalışmalar, bölgedeki ulema ailelerinin sürekliliğini ve görevlerin babadan oğula geçiş (intikal) pratiklerini metodolojik bir çerçeveye oturtmuştur. Bölge vakıfları üzerine yapılan bir diğer önemli araştırma olan Ardanuç kazası örneği (Şafakçı, 2019), Perteğrek ile benzer kronolojik aralıkta (1690-1833) dini ve sosyal müesseselerin gelişimini ortaya koyarak, özellikle kale içi ve dışı yerleşim birimlerindeki vakıf tipolojisinin idari merkezlerdeki dönüşümünü anlamak adına karşılaştırmalı bir veri sunmaktadır. Öte yandan, 18. ve 19. yüzyıllarda Çıldır Eyaleti'nin yaşadığı askeri ve siyasi dönüşümler (Pulat, 2024) ile 1830 sonrasındaki sancak statüsüne geçiş süreci (Kucak, 2018; Kızılkaya, 2013), merkezîyetçi reformların taşradaki yansımalarını anlamak adına kritik önemdedir. Kaya (2023) tarafından Erzurum Ahkâm Defterleri ışığında incelenen ocaklık beylerinin yaşadığı hukuki ve idari sorunlar, hurufat kayıtlarındaki görevli değişimlerinin ve azil süreçlerinin siyasi arka planını aydınlatmaktadır.

Tüm bu literatür bir arada değerlendirildiğinde, Perteğrek (Yusufeli) kazasının müstakil olarak hurufat kayıtları üzerinden ele alınmadığı görülmektedir. Mevcut çalışmalar ya daha geniş idari birimleri (eyalet gibi) hedeflemekte ya da fiziksel yapıya odaklanmaktadır. Bu çalışma, yurtluk-ocaklık sisteminin en belirgin hissedildiği Perteğrek örneğinde, yerel beylerin banisi olduğu vakıflar ve bu kurumlardaki ailevi silsileler üzerinden literatürdeki bu boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır.

2. Kaynaklar ve Veri Seti

Bu çalışma, temel kaynak olarak Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Kayıtlar Arşivi'nde (VGMA) muhafaza edilen hurufat defterlerini esas almaktadır. Osmanlı bürokrasisinde rûznâmçe defterleri olarak da adlandırılan bu defterler içerisindeki Perteğrek kazasına dair kayıtlar, sistematik bir tarama ile süzülmüştür. Çalışmanın veri setini, 1692 ile 1834 yılları arasında tarihlenen arşivdeki 537 numaradan başlayıp 1144'e kadar uzanan toplam 17 adet hurufat defteri oluşturmaktadır. Bu defterlerde yer alan Perteğrek kazası merkez ve köylerine ait tüm cihet kayıtları sistematik biçimde taranarak dijital bir veri tabanına aktarılmıştır. Tasnif sürecinde 1098, 1133, 1140, 1143, 1144, 1075, 1079-1, 1079-2, 1080, 1097 nolu müstakil defterler ile 18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyıl başına tarihlenen 537, 538, 539, 540, 541, 542 ve 543 nolu seri defterler incelenerek kaza genelindeki bürokratik hareketlilik mercek altına alınmıştır.

Çalışmada benimsenen yöntem, arşiv belgelerinin salt fiziksel kayıt düzeyinden çıkarılarak görev birimi (cihet) odaklı bir veri setine dönüştürülmesine dayanmaktadır. Hurufat defterlerindeki bir kayıt, her zaman tekil bir aktörü veya görevi temsil etmeyebilir; bazen bir berat içerisinde imamlık ve hitabet gibi birden fazla cihet aynı şahsa tevcih edilebildiği gibi, tek bir görev de birden fazla kişi arasında iştiraken paylaşılabilmektedir. Bu durum, istatistiksel analizde mükerrerlikten kaçınmak ve her bir idari işlemi kendi özgün bağlamında değerlendirebilmek için fiziksel kayıt (99) ile görev birimi (179) arasındaki ayrımın gözetilmesini zorunlu kılmıştır. Referanslar; arşiv, defter numarası, sayfa/kayıt numarası ve yıl şeklinde uygulanmıştır. Söz konusu metodolojik ayrım, incelenen veri biriminin fiziksel bir kayda tam olarak karşılık geldiği durumlarda (VGMA, HRF.d. 1067, 106/33, 1719) şeklinde gösterilmiştir. Bir kaydın birden fazla görev birimini barındırdığı karmaşık durumlarda ise her bir birim (VGMA, HRF.d. 1067, 106/33a-b, 1719) örneğindeki gibi alt harflerle kodlanarak tasnif edilmiştir.

Çalışma kapsamında incelenen 17 adet hurufat defteri üzerinden toplam 179 görev birimi (cihet) tespit edilerek dijital bir veri setine dönüştürülmüştür. Bu veri setindeki her bir birim; görevin icra edildiği yerleşim birimi, ilgili vakfın unvanı, görevin mahiyeti (imamet, hitabet, tevliyet vb.), görevlinin kimlik bilgileri, tahsis edilen günlük ücret (yevmî akçe) ve atamanın dayandığı hukuki/idari gerekçeyi içeren çok katmanlı bir öznitelik yapısına sahiptir. İstatistiksel veriler incelendiğinde, 179 görev verisi içerisinde 176 adet ile "imam-hatip" kadrolarının baskın olduğu görülmektedir. Tekil kayıtların yaklaşık %99'una tekabül eden bu yoğunluk, Perteğrek kazasındaki dini-sosyal hizmetlerin müstakil görevliler yerine, aynı şahsın imamet ve hitabet görevlerini birleştirdiği "iltihak" pratikleri üzerinden yürütüldüğünü kanıtlamaktadır.

Arşiv serisindeki tarih çakışmalarından kaynaklanan ve sayıca sınırlı olan mükerrer kayıtlar, veri setinden ayıklanmak yerine; sistemin bürokratik onay ve takip mekanizmalarındaki sürekliliği yansıtması bakımından analiz sürecine dâhil edilmiştir. Bu yaklaşım, merkezi bürokrasinin taşradaki atama trafiğini denetleme sıklığını ve kayıt tutma disiplinini nicel olarak gözlemlemeye imkân sağlamaktadır. Ayrıca çalışmada, görevlerin aile içi intikal örüntüleri, akrabalık ilişkileri ve yerel elit yapıları nitel ve nicel veriler ışığında değerlendirilmiştir. Bu çerçevede, Karakâr Köyü Camii, Rabia Halife Camii ve Ayşe Hanım Camii gibi kurumlar kayıt yoğunluğu ve bürokratik hareketlilik bakımından öne çıkan başlıca

merkezler olarak ele alınmış; yerel aktörler ve sülaleler ile merkezi bürokrasi arasındaki ilişkiler bu doğrultuda incelenmiştir.

3. Bulgular ve Tartışma

Perteğrek (Yusufeli) kazasındaki vakıf sistemi, bölgenin idari ve coğrafi yapısına bağlı olarak oldukça dinamik bir karakter sergilemektedir. Nitekim Şekil 1’de görüldüğü üzere, kaza sınırları içerisinde yer alan köylerin büyük ölçüde dağlık ve parçalı bir coğrafya üzerinde, vadi hatlarını takip edecek şekilde konumlandığı anlaşılmaktadır. Bu yerleşim düzeni, vakıf kurumlarının mekânsal dağılımını ve hizmet örgütlenmesini doğrudan etkilemiştir.

Şekil 1: Perteğrek (Yusufeli) kazasına bağlı köylerin dağılımı ve vakıf kurumlarının mekânsal yerleşimi

Kaynak: Bu harita mevcut bilgiler doğrultusunda yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bu bölümde, hurufat kayıtlarından elde edilen veriler; kurum tipolojisi, görevli profili, ücret politikaları ve atama mekanizmaları ekseninde, bölgenin yurtluk-ocaklık statüsünün şekillendirdiği ailevi süreklilik ve yerel elit yapıları bağlamında ele alınacaktır. Zira Perteğrek kazasındaki dinî ve sosyal hizmetlerin insan kaynağı yapısını çözümllemek, görevlerin intikal biçimlerini ve bu süreçte etkili olan yerel ailelerin rolünü anlamak açısından büyük önem taşımaktadır.

Şekil 1’deki dağılım dikkate alındığında, vakıf kurumlarının belirli merkez köylerde yoğunlaştığı, buna karşılık daha küçük yerleşimlerde ise sınırlı sayıda ve çoğunlukla çok işlevli

görev yapılarının ortaya çıktığı görülmektedir. Bu durum hem coğrafi şartların hem de nüfusun dağınık yapısının vakıf sisteminin organizasyonunu belirleyen temel unsurlar arasında yer aldığını göstermektedir. Hurufat kayıtlarından elde edilen veriler; görevli tipolojisi, gelir düzeyleri ve bürokratik işleyiş bakımından kaza tarihine dair özgün bulgular sunmaktadır.

3.1. Kurumsal Yapı

Perteğrek (Yusufeli) kazasında 1692-1834 yılları arasında 179 görev hurufat defterlerine yansıyan kurumsal çeşitlilik ve bu kurumlar üzerindeki idari hareketlilik, bölgenin dini-sosyal dokusunun mekânsal bir izdüşümünü sunmaktadır.

Tablo 1: Perteğrek kazasındaki vakıf kurumları ve görev (cihet) tevcih sayıları

Sıra No	Kurum Adı (Günümüzdeki Adı)	Tevcih Sayısı	Sıra No	Kurum Adı (Günümüzdeki Adı)	Tevcih Sayısı
1	Perteğrek Köyü Camii (Çevreli)	26	19	Zor Köyü İbrahim Han Vakfı (Esenyaka)	2
2	Kiskim Köyü Camii (Alanbaşı)	22	20	Homhal Köyü Camii (Narlık)	2
3	Ersis Köyü Camii (Kılıçkaya)	16	21	Karakar? Köyü Camii (?)	2
4	Hevk Köyü Camii (Yaylalar)	16	22	Kiskim Köyü Ali Bey Camii (Alanbaşı)	2
5	Hüngamek Köyü Camii (Dokumacılar/Yüncüler)	12	23	Kiskim Köyü Mehmed Çavuş Camii (Alanbaşı)	2
6	Dört Kilise Köyü Camii (Tekkale)	11	24	Küşnara? Köyü Saliha Hatun Camii (Öğdem?)	2
7	Kölik Köyü Camii (Sebzeciler)	8	25	Maherkenz? Köyü Camii (?)	2
8	Küçük Köyü Ayşe Hanım Camii (Bıçakçılar)	7	26	Ohur Köyü Molla Davut Camii (Pamukçular)	2
9	Gedegarmuç Köyü Camii (?)	6	27	Oşnak Köyü Habib Bey Camii (Köprügören)	2
10	Anasöz? Köyü Camii (?)	4	28	Utav Köyü Camii (Bostancı)	2
11	Kisporot Köyü Camii (Bahçeli)	4	29	Zemevan Köyü Hüsrev Paşa Camii (Demirdöven)	2
12	Oşnak Köyü Camii (Köprügören)	4	30	Ziğlispir Köyü Camii (Zeytincik)	2
13	Küçük Köyü Rabia Hatun Camii (Bıçakçılar)	3	31	Asasor? Köyü Hacı Hüseyin Değirmeni (?)	1
14	Asasor? Köyü Ahmed Bey Camii (?)	2	32	Çörgens Köyü Camii (Yamaçüstü)	1
15	Çörgens Köyü Ayuş b. Ali Camii (Yamaçüstü)	2	33	Karaağaç Köyü Kenan Ağa Camii (?)	1
16	Haçalet Köyü Camii (Bayırköy)	2	34	Kardem? Köyü Camii (?)	1
17	Havzril Köyü Camii (Çağlıyan)	2	35	Petek Köyü Camii (Petek)	1
18	Herak? Köyü Camii (?)	2	36	Zuvar Köyü Molla Hasan Camii (Bademkaya)	1

Tablo 1’de yer alan 36 farklı vakıf birimi ve bu birimlere ait toplam 179 görev tevcih kaydı incelendiğinde, kaza genelinde parçalı ancak belirli merkezler etrafında yoğunlaşan bir vakıf yapılanması dikkat çekmektedir. Tablo kurgulanırken, arşiv belgelerindeki yıpranma veya

imla özelliklerinden dolayı okunuşunda tereddüt edilen yerleşim adlarının yanına soru işareti (?) konulmuş; parantez içerisinde soru işareti yer alan kayıtlar ise tarihi yerleşimin günümüzdeki karşılığının henüz kesin olarak tespit edilemediğini belirtmek amacıyla kullanılmıştır. Kayıt yoğunluğu bakımından öne çıkan başlıca kurumlar; Perteğrek Köyü Camii (Çevreli-26), Kiskim Köyü Camii (Alanbaşı-22), Ersis Köyü Camii (Kılıçkaya-16), Hevk Köyü Camii (Yaylalar-16), Hüngamek Köyü Camii (Dokumacılar/Yüncüler-12) ve Dört Kilise Köyü Camii (Tekkale-11) adlı ibadethanelerdir. Bu altı kurum, kaza genelindeki toplam bürokratik hareketliliğin %50'den fazlasını temsil ederek vakıf sisteminin başlıca merkezlerini oluşturmaktadır. Altundağ'ın (2021) Tao bölgesi için vurguladığı vadi yerleşim modeline paralel olarak, söz konusu camilerin buldukları yerleşimlerin merkez köyler olması, vakıf yapılanmasının idari ve beşerî coğrafya ile yakından ilişkili olduğunu göstermektedir.

Kurumların niteliği ve tipolojisi incelendiğinde, Şavşat vakıfları (Temel, 2024) ile benzer şekilde Perteğrek'te de sistemin omurgasını cami ve mescitlerin oluşturduğu görülmektedir. Veri setinde müstakil medrese veya kütüphane kaydına rastlanmaması, eğitim faaliyetlerinin muhtemelen tevhîh trafiğinin yoğun olduğu camilerde görevliler tarafından verilerek kurumsallaştığını işaret etmektedir. Bu durum, bölge vakıfları üzerine yapılan Ardanuç (Şafakcı, 2019) ve Livane (Temel, 2019) çalışmalarıyla önemli bir farklılık arz etmektedir. Zira Ardanuç'ta vakıf birimleri ağırlıklı olarak camilerden oluşsa da müstakil bir medrese ve dört tekke/türbe kurumsal yapının asli unsurları olarak hurufat kayıtlarında yer almaktadır. Livane'de de Perteğrek'ten farklı olarak iki mektep ve bir esnaf şeyhi bulunmaktadır. Kurumsal dönüşüm süreçleri açısından bakıldığında, Perteğrek ve Ardanuç veri setlerinde kiliseden camiye dönüştürülen bir yapıya rastlanmaması dikkat çekicidir. Buna mukabil Livane kazasında; Ahod, Dosifa ve Murgul nahiyesine bağlı Gurbin gibi yerleşimlerdeki mescitlerin camiye dönüştürülmesinin yanı sıra, aralarında Berta, Barhal ve Vazriya'nın da bulunduğu toplam 11 adet mabedin doğrudan kiliseden camiye çevrildiği tespit edilmektedir. Livane'deki bu yoğun dönüşüm trafiği, bölgenin 16. yüzyıldaki fethiyle başlayan İslamlaşma sürecinin 18. yüzyıl başlarında Hristiyan nüfusun yerini tamamen Müslüman nüfusa bırakmasıyla tamamlandığını göstermektedir. Perteğrek'te ise mevcut camilerin doğrudan İslam mimarisıyla inşa edilmiş olması veya yerel beyler tarafından "ilk atama" yoluyla ihdas edilmesi, bölgenin dini dokusunun Livane'ye kıyasla daha erken bir evrede ya da farklı bir sosyo-politik uzlaşıyla şekillendiğini düşündürmektedir. Dört Kilise Köyü'nün olması burada bir de caminin bulunmasına rağmen bu köydeki ibadethanenin kiliseden dönüştüğünden bahsedilmemesi de bu düşüncüyü destekler niteliktedir. Bununla birlikte, Hod Köyü İbrahim Han Vakfı ve Asasor Köyü Hacı Hüseyin Değirmeni gibi kayıtlar, Perteğrek'teki vakıf müessesesinin sadece ibadetle sınırlı kalmayıp iktisadi hayatın ve finansal desteğin de bir parçası olduğunu belgelemektedir.

Tablo 1'deki kurum isimleri, bölgenin "yurtluk-ocaklık" ruhuna uygun olarak (Kılıç, 1999; Kaya 2023) şahıs vakıflarının ve yerel aristokrasinin gücünü de açıkça yansıtmaktadır. Ayşe Hanım, Rabia Hanım, Habib Bey, Ahmed Bey, Ali Bey, Hüsrev Paşa ve Kenan Ağa adına kayıtlı camilerin varlığı, mahalli elitlerin bölgede dini yapılar üzerinden sosyal otorite kurmaya çalıştıklarına işaret etmektedir. Özellikle Dört Kilise Köyü (Tekkale), Kisporot Köyü Camii (Bahçeli) ve Kiskim Köyü Ali Bey Camii (Alanbaşı) örneklerinde görülen mescitten camiye dönüşüm kayıtları, yerel ihtiyaçlar ve nüfus artışı doğrultusunda vakıfların statü atladığını somutlaştırmaktadır. Listenin geri kalanında yer alan ve düşük tevhîh sayılarıyla temsil edilen

çok sayıda köy camisi ise, Perteğrek'in coğrafi zorluklarına (Orhan, 2014) rağmen en ücre köşelere kadar ulaştırılan “yerelleşmiş bir vakıf ağını” ve bu ağın merkezi bürokrasiyle olan sürekli iletişimini doğrulamaktadır.

Tablo 2: Perteğrek, Ardanuç, Livane ve Şavşat kazalarının vakıf yapılarının karşılaştırılması

Özellik	Perteğrek kazası	Ardanuç kazası	Livane kazası	Şavşat kazası
Kurumsal yapı	Cami ağırlıklı (değirmen+para vakfi)	Çeşitli (cami + tekke + medrese + türbe)	Karma (cami + mektep)	Cami/mescit ağırlıklı
Cami sayısı	34	44	166	68
Mescit	Yok	Yok	3	5
Medrese	Yok	Var	Var (mektep)	Yok
Tekke/zaviye	Yok	Var	Yok	Yok
Kiliseden dönüşüm	Yok	Yok	11 adet	7 adet
Mahkeme	Yok	Yok	Yok	Var
Esnaf teşkilatı	Yok	Var	Var	Yok
Yerleşim modeli	Dağınık	Kale-merkezli	Daha bütünleşik	Köy bazlı yaygın

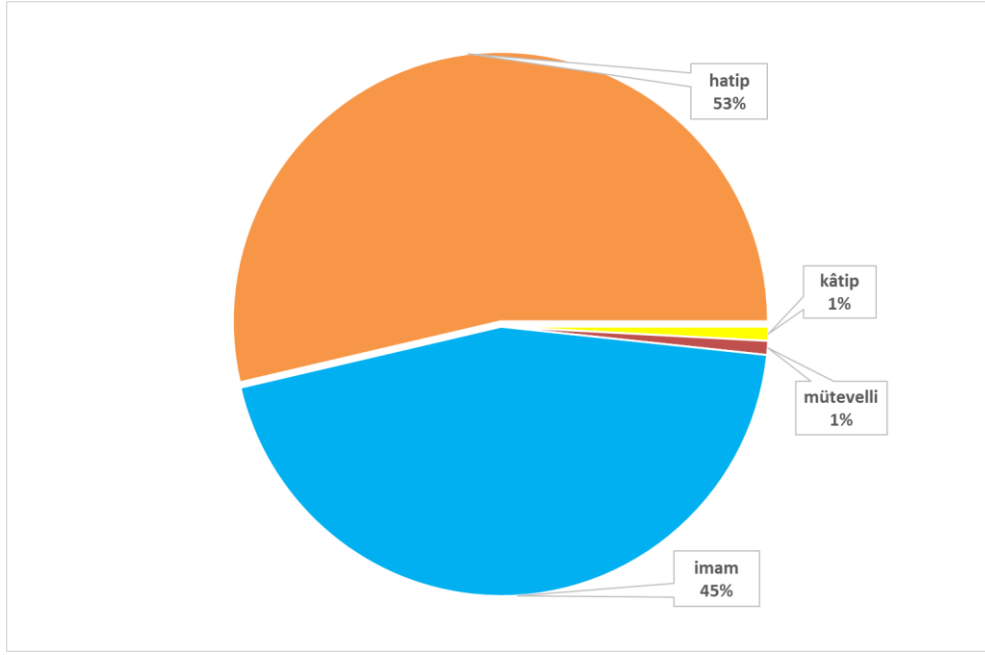
Tablo 2’de yer alan karşılaştırmalı veriler, Perteğrek kazasındaki vakıf yapılanmasının bölgedeki diğer kazalara kıyasla daha sınırlı ve cami merkezli bir karakter arz ettiğini göstermektedir. Perteğrek’te vakıf sistemi büyük ölçüde camiler etrafında şekillenmiş; değirmen ve para vakfı gibi ekonomik unsurlar ise bu yapıyı tamamlayıcı nitelikte kalmıştır. Buna karşılık Ardanuç kazasında camilerin yanı sıra tekke, medrese, türbe ve esnaf teşkilatı gibi daha çeşitli kurumsal yapıların varlığı dikkat çekmektedir. Livane kazası ise cami ve mektep unsurlarını bir arada barındıran karma bir yapı sergilemekte, özellikle kiliseden camiye dönüşüm örneklerinin (11 adet) yoğunluğu ile öne çıkmaktadır. Şavşat kazasında ise vakıf yapısı cami ve mescitler etrafında şekillenmekle birlikte, bu yapıların köyler arasında yaygın ve dengeli bir dağılım gösterdiği anlaşılmaktadır.

Kurumsal farklılaşmanın bir diğer boyutu, adli ve iktisadi örgütlenme unsurlarında ortaya çıkmaktadır. Şavşat kazasında mahkemenin varlığı, bu yerleşimin yalnızca dinî değil aynı zamanda adli bir merkez işlevi gördüğünü ve bölgesel idari hiyerarşi içerisinde daha kurumsallaşmış bir konuma sahip olduğunu göstermektedir. Buna karşılık diğer kazalarda mahkeme kaydının bulunmaması, bu yerleşimlerin adli işleyiş bakımından daha üst merkezlerle bağımlı olduğunu düşündürmektedir. Benzer şekilde Ardanuç ve Livane kazalarında görülen esnaf teşkilatları, bu yerleşimlerin ekonomik organizasyon bakımından daha gelişmiş ve şehirleşme düzeyi daha yüksek merkezler olduğunu ortaya koyarken, Perteğrek’te bu tür yapıların yokluğu vakıf sisteminin daha çok dinî hizmetler etrafında şekillenen kırsal karakterini teyit etmektedir. Bu çerçevede Perteğrek hem kurumsal çeşitliliğin sınırlılığı hem de kiliseden camiye dönüşüm örneklerinin bulunmaması bakımından komşu kazalardan ayrılmaktadır. Ancak bu farklılıklar yalnızca dinî tercihlerle açıklanamaz; yerleşim dokusu, coğrafi şartlar ve idari yapı gibi çok katmanlı etkenlerle birlikte değerlendirilmelidir.

3.2. Görevli Profili ve Görevlerin İşlevsel Dağılımı

Ek 1’deki veri setinde yer alan 179 görev biriminin fonksiyonel dağılımı incelendiğinde, Perteğrek kazasındaki dinî personelin büyük ölçüde çok işlevli bir yapı arz ettiği görülmektedir.

Şekil 2: Perteğrek kazasındaki dinî görevlerin fonksiyonel dağılımı (1692–1834)

Şekil 2’de de açıkça izlenebildiği üzere; 179 görev tevcihinden 96’sı (%53) hatip, 80’i (%45) imam, 2’si (~%1) müteveli ve 1’i (~%1) de kâtip görevleridir. Buna göre toplam görevlerin %99’u (176 adet) “imam-hatip” kalanı da mütevellilik ve kâtiplik gibi idari hizmetler oluşturmaktadır. Şavşat (Temel, 2024), Ardanuç (Şafakçı, 2019) ve Livane (Temel, 2019) örnekleriyle paralellik arz eden bu tablo, kaza genelinde vakıf kaynaklarının sınırlılığı ve yerleşimlerin dağınık yapısı nedeniyle “iltihak” (görev birleştirme) usulünün yaygınlaştığını göstermektedir. Bu durum, cami merkezli dinî hizmetlerin hem hitabet hem de imamet görevlerini uhdesinde toplayan tek bir görevli üzerinden yürütüldüğünü ortaya koymaktadır.

3.3. Ücret (Yevmî Akçe) ve İktisadi Durum

Vakıf görevlilerine tahsis edilen ücretler, bölgenin sosyo-ekonomik şartlarının en somut göstergesidir. 1692 yılından itibaren kayıtlarda görülen 0,5 ile 2 akçe arasındaki düşük yevmiyeler, 19. yüzyılın başlarına gelindiğinde reel değerini yitirmiş ve yerini büyük oranda “hasbi” (ücretsiz) görevlendirmelere bırakmıştır. Ek 1 verilerinde Ersis (Kılıçkaya) ve Anasöz (?) camilerinde 1800 sonrası yapılan tüm atamaların hasbi olması dikkat çekicidir. Bu durum, vakıf gelirlerinin enflasyon karşısında eridiğini ancak “yurtluk-ocaklık” sisteminin bir getirisi olarak dini görevlerin sosyal prestij ve yerel nüfuz aracı olması sebebiyle talep görmeye devam ettiğini kanıtlamaktadır. Dini personelin ücret tipi olarak nakit akçe yerine zaman zaman “mahsul” tercih etmesi de bölgenin tarıma dayalı iktisadi yapısıyla uyumludur (VGMA, HRF.d. 1133, 108/2, 1718).

3.4. Atama Gerekçeleri ve Yerel İktidar

Atama süreçlerini belirleyen dinamikler, Perteğrek’teki vakıf sisteminin işleyişini anlamak açısından temel bir çerçeve sunmaktadır. Çalışmanın Ek 1’de yer alan veri setinin oluşturulması aşamasında, kayıtlarda geçen atama gerekçeleri analiz edilerek sisteme giriş ve görev değişim sebepleri belirli kategoriler altında toplanmıştır (bkz. Tablo 3).

Tablo 3: Perteğrek kazası vakıf görevlerinde atama gerekçeleri (1692-1834)

Atama Gerekçesi	Kayıt Sayısı	Oran (%)
Vefat	75	42
İlk atama	36	20
Azil	23	13
Olmadığından (Kadro tahsisi)	17	9
Yenileme (Tecdid)	16	9
Devir (Ferağ)	12	7
Toplam	179	100

Atama sebeplerini gösteren Tablo 3 incelendiğinde, 179 görev biriminin %42'sini oluşturan vefat, en büyük değişim kalemi olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, görevlinin ölümü üzerine yerine yeni bir atama yapıldığını göstermektedir. Özellikle vefat sonrası yapılan atamalarda “oğlu” (bin), “akrabası” veya “kardeşi” gibi ibarelerin (örn. Dört Kilise’de Ahmed’den oğlu Mehmed’e; Hevk’te Hafız Mehmed’den İbrahim b. Ahmed’e geçişler) yoğunluğu, dinî görevlerin önemli ölçüde aile içinde intikal ettiğini ortaya koymaktadır. Bu süreklilik, yerel bey aileleri ile dinî görevliler arasında kuşaklar boyunca devam eden ilişkilerin varlığına işaret etmektedir. Toplamda %20’lik bir hacme sahip olan ilk atama, bir kurumun yeni faaliyete geçtiğini gösterirken; %9 oranındaki olmadığından gerekçesi, bir kurumda o görevin daha önceden mevcut olmayıp yeniden bir kadro tahsis edildiğini (lazım olmağla) ifade etmektedir. Bu iki kalem birlikte değerlendirildiğinde (%29), incelenen dönemde Perteğrek’teki vakıf ağının dinamik bir büyüme içerisinde olduğu görülmektedir. Öte yandan, %13 oranındaki azil kayıtları ile %9’luk bir paya sahip olan yenileme (tecdid) gerekçeleri, merkezi bürokrasinin ve yerel naiplerin sistem üzerindeki denetim gücünü yansıtmaktadır. Yenileme kayıtları, beratın padişah değişimlerinde ya da kayıp gibi nedenlerle yeniden verildiğini belgelerken; azil süreçleri bürokratik denetimin taşradaki işlerliğini kanıtlamaktadır. Naiplerin (Örn: Mehmed Tahir, Abdullah, Ali) atama süreçlerindeki “eşik bekçiliği” rolü, yerel talepler ile İstanbul’daki merkez bürokrasi arasındaki köprünün resmiyet kazanmasını sağlamıştır. Veri setinde %7 oranında görülen devir (ferağ) kayıtları ise bir görevin kendi rızasıyla bir başkasına verilmesini (Örn: Mahmud’dan oğlu İbrahim’e; Ali’den Hamza’ya devirler) ifade etmektedir. Bu veriler ışığında, Perteğrek’teki vakıf sisteminin sadece dini bir organizasyon değil; aynı zamanda ailevi bağlar, yerel siyasi himaye (yurtluk-ocaklık) ve bürokratik denetimden oluşan çok katmanlı bir sosyal ağ olduğu söylenebilir.

Sonuç

Bu çalışma, 1692–1834 yılları arasında Perteğrek (Yusufeli) kazasındaki vakıf kurumlarını hurufat defterlerinden elde edilen nicel ve nitel veriler ışığında inceleyerek, taşra dinî bürokrasisinin işleyişine dair önemli bulgular ortaya koymuştur. Perteğrek kazasındaki 179 görev tevcihinden 96’sı hatip, 80’i imam, 2’si müteveli ve 1’i de kâtip görevlerinden oluşmaktadır. Elde edilen bu veriler, kaza genelinde vakıf yapısının büyük ölçüde cami merkezli bir karakter arz ettiğini ve kurumsal çeşitliliğin sınırlı kaldığını göstermektedir.

Görevli profili üzerinden yapılan değerlendirmeler, dinî hizmetlerin büyük ölçüde imamet ve hitabetin aynı şahısta (80 kayıt / 160 tevcih) birleştiği “iltihak” sistemi üzerinden yürütüldüğünü ortaya koymaktadır. Atama süreçlerinde vefatın başlıca belirleyici unsur olması

ve görevlerin çoğunlukla aynı aile içerisinde intikal etmesi, dinî görevlerin yerel ölçekte yarı-kalıtıl bir karakter kazandığına işaret etmektedir.

Ekonomik veriler, özellikle 18. yüzyıl sonlarından itibaren vakıf gelirlerinin reel değer kaybına uğradığını ve bunun sonucunda “hasbî” görev anlayışının yaygınlaştığını ortaya koymaktadır. Buna rağmen görevlerin talep görmeye devam etmesi, bu pozisyonların ekonomik getiriden ziyade sosyal prestij ve yerel meşruiyet üretme aracı olarak işlev gördüğü düşüncesini doğurmaktadır.

Karşılaştırmalı analizler, Perteğrek kazasının vakıf yapısının komşu kazalara kıyasla daha sınırlı ve homojen bir karakter arz ettiğini ortaya koymaktadır. Ardanuç’taki kurumsal çeşitlilik, Livane’deki dönüşüm pratikleri ve Şavşat’taki adli örgütlenme ile karşılaştırıldığında, Perteğrek’te vakıf sisteminin daha çok cami merkezli ve yerel ölçekte işleyen bir yapı sergilediği anlaşılmaktadır.

Bu çerçevede Perteğrek, cami merkezli, düşük kurumsal çeşitliliğe sahip ve ailevi sürekliliğin belirleyici olduğu “kırsal dinî bürokrasi modeli” olarak tanımlanabilir. Bu model, yurtluk-ocaklık sisteminin sağladığı yerel süreklilik ile birleşerek, merkezî idare ile taşra arasındaki ilişkinin müzakereye dayalı bir biçimde sürdürüldüğünü göstermektedir.

Sonuç olarak bu çalışma, hurufat defterlerinin yalnızca atama kayıtları değil, aynı zamanda taşra bürokrasisinin sosyal ağlarını ve kurumsal işleyişini çözümlenmeye imkân veren güçlü bir veri kaynağı olduğunu ortaya koymakta; Osmanlı serhat bölgelerinde vakıf sisteminin yerel güç ilişkileriyle nasıl iç içe geçtiğine dair literatüre önemli bir katkı sunmaktadır.

Extended Abstract

Introduction

The Ottoman Empire’s administrative structure in frontier regions was shaped by geographical challenges and strategic necessities, leading to the development of flexible governance models. The Eastern Black Sea region and its hinterland, characterized by rugged terrain and a history of political dynamism, represent a prime example of this administrative flexibility. The “yurtluk-ocaklık” and “government sanjak” systems allowed local dynasties to maintain their hereditary authority under the Ottoman sovereignty. This study focuses on the Perteğrek (modern-day Yusufeli) district, a vital part of the historically significant “Tao” region, and examines its waqf institutions during the 18th and 19th centuries. Waqfs were not merely religious foundations but served as the backbone of social, educational, and economic life in the periphery. Despite the increasing centralization efforts of the Ottoman state in the 19th century, the waqf system in Perteğrek continued to operate through deeply entrenched local familial and institutional structures. This research aims to map these institutions and analyze the bureaucratic and social mechanisms that sustained them over a century and a half.

Methodology and Data Set

The primary empirical basis of this study is the hurufat registers (rûznâmçe) preserved in the Archive of the General Directorate of Foundations (VGMA). These registers serve as a meticulous record of appointments, providing a “biographical x-ray” of provincial religious and social life. The dataset covers the period between 1692 and 1834, encompassing 17 different

registers (from HRF.d. 537 to 1144). A critical methodological distinction was made between a physical entry and a “task unit” (cihet). Since a single appointment decree could include multiple duties—such as serving as both an imam and a preacher (hatip)—the 99 physical entries were categorized into 179 distinct task units to ensure statistical accuracy. Each data point was classified according to its location, the name of the foundation, the nature of the duty, the appointee's identity, the wage (yevmî akçe), and the legal justification for the appointment. This systematic approach allows for a quantitative and qualitative analysis of the regional religious bureaucracy and the successions within it.

Institutional Structure and Spatial Distribution

The institutional landscape of Perteğrek was characterized by a decentralized yet hierarchically organized structure composed of 36 distinct waqf units. Analysis shows that religious life was concentrated in five major centers in terms of record density: With 26 appointments each for Perteğrek Village Mosque (Çevreli), Kiskim Village Mosque (Alanbaşı) 22, Ersis Village Mosque (Kılıçkaya) 16, Hevk Village Mosque (Yaylalar) 16, Hüngamek Village Mosque (Dokumacılar/Yüncüler) 12, and Dört Kilise Village Mosque (Tekkale) 11, these six institutions, accounting for over 50% of the total bureaucratic activity in the district, reflect their roles as centers of local social and religious life. In terms of typology, the waqf system in Perteğrek was predominantly mosque-centered. Unlike the neighboring Ardanuç district, where independent madrasas and sufi lodges (tekke/türbe) were prominent, or the Livane district, which featured 11 church-to-mosque conversions, Perteğrek's foundations were mostly original Islamic structures or newly established local endowments. The absence of converted structures suggests a unique socio-political path of Islamization in Perteğrek. Furthermore, the presence of economic units like the “İbrahim Han Village Cash Waqf” and the “Hacı Hüseyin Mill” demonstrates that the waqf system was an integral part of the local economy beyond purely religious services.

Personnel Profile and Appointment Successions

The personnel profile of Perteğrek reveals a highly functional yet familial religious bureaucracy. The clustering of 99% of positions under the title of “imam-hatip” indicates a systematic practice of “merging” (combining duties). This likely stemmed from a response to limited financial resources or the geographical isolation of the villages, requiring a single individual to assume both spiritual leadership and the Friday sermon. An examination of the reasons for appointments highlights the hereditary nature of these positions. Death is the most common cause of vacancies (42%), with the position often directly passed on to the deceased's son or close relative. This suggests that religious status functioned as a kind of familial “ocaklık” (hereditary right) reflecting the broader administrative status of the region. The subsequent categories of 'Initial appointment' (20%) and 'absence' (9%) together (29%) indicate that the foundation network in Perteğrek underwent dynamic growth through the establishment of new institutions or personnel positions (as needed). In contrast, records of 'removal' (13%) and 'renewal' (9%) reflect the oversight of the central bureaucracy and local deputies (naips). Renewals document the re-issuance of patents due to succession or loss, while removals demonstrate the functioning of provincial bureaucratic oversight. Finally, records of 'transfer' (7%) represent voluntary assignments, highlighting the internal mobility of the system.

Wage Policies and Economic Trends

Economic data from the registers reflect the broader fiscal challenges of the late Ottoman era. During the 18th century, wages were generally small, ranging from 0.5 to 2 akçes. By the early 19th century, these wages had largely lost their real value due to inflation, leading to a significant trend toward “hasbi” (voluntary/unpaid) service. In several locations, such as Ersis and Anasöz, all appointments after 1800 were recorded as unpaid. Despite the lack of financial compensation, the persistent demand for these positions underscores that being a waqf official was primarily a matter of social prestige and local legitimacy rather than economic gain. For the ulama families, these roles were essential for maintaining their standing within the local power structures dominated by yurtluk-ocaklık beys.

Conclusion

The waqf system in Perteğrek (Yusufeli) between 1692 and 1834 was a complex socio-political structure defined by the region's unique administrative status. The system relied on a delicate balance between local hereditary elites (beys), established ulama lineages, and the central bureaucracy. While the institutional typology remained focused on mosques and economic sustainability through mills and cash waqfs, the personnel structure was almost entirely hereditary. Perteğrek’s waqf history differs from its neighbors (Ardanuç and Livane) by its lack of church-to-mosque conversions and independent sufi structures, pointing to a distinct local trajectory of institutionalization. Ultimately, these waqfs were not static religious entities but dynamic social hubs that ensured the continuity of Ottoman authority and Islamic culture in a challenging frontier environment through negotiation, family loyalty, and local consensus.

Etik Beyanı	: Çalışmanın tüm hazırlık aşamalarında etik kurallara uyulduğu yazar tarafından beyan edilir. Aksi bir durumun tespiti hâlinde, Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi herhangi bir sorumluluk kabul etmez ve tüm sorumluluk yazara aittir.
Etik Onayı	: Çalışmada katılımcılardan anket, görüşme, gözlem ya da deney yoluyla birincil veri veya kişisel veri içeren herhangi bir içerik kullanılmamıştır; çalışma tamamen arşiv belgelerine (hurufat defterleri) dayalıdır. Bu nedenle etik kurul onayı gerekmemektedir.
Çıkar Çatışması	: Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.
Yazar Katkısı	: Çalışma tek yazar tarafından hazırlanmıştır. Tüm katkı (%100) yazara aittir.
Finansman	: Bu çalışma, Artvin Çoruh Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü tarafından desteklenen 2025.S22.02.01 numaralı proje kapsamında finanse edilmiştir.
Teşekkür	: Arşiv verilerinin dijitalleştirilmesi ve tasnifi sürecindeki desteklerinden dolayı Artvin Çoruh Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü’ne teşekkür ederim.
Yapay Zekâ Kullanımı	: Bu çalışmanın hazırlık sürecinde Gemini (Google) yapay zekâ aracı; ham verilerin sistematik olarak tasnif edilmesi, dil bilgisi kontrolü, İngilizce bölümlerin (Abstract ve Extended Abstract) akademik terminolojiye uygun olarak yapılandırılması ve metnin dergi yazım kurallarına (sayfa yapısı, girintiler vb.) göre düzenlenmesi aşamalarında yardımcı araç olarak kullanılmıştır. Çalışmanın bilimsel içeriği, arşiv belgelerine dayalı analizleri ve nihai sonuçları tamamen yazar tarafından oluşturulmuştur.
Statement of Ethics	: The author declares that all stages of the study were conducted in accordance with ethical research principles. In the event of any misconduct, Artvin Çoruh University Journal of International Social Sciences assumes no responsibility and all responsibility lies with the author.
Ethical Approval	: The study did not involve the collection of primary data or any content containing personal data through surveys, interviews, observations, or experiments with participants; the study is based entirely on archival documents (hurufat registers). Therefore, ethical approval was not required.
Conflict of Interest	: No conflict of interest exists.
Author Contributions	: This is a single-author study. All contributions (100%) belong to author.
Funding	: This study was funded by the Artvin Çoruh University Scientific Research Projects Coordination Unit under project number 2025.S22.02.01.
Acknowledgements	: I would like to thank the Artvin Çoruh University Scientific Research Projects Coordination Unit for their support during the digitization and classification of the archival data.

AI Use Statement : During the preparation of this study, the Gemini (Google) AI language model was utilized as a supportive tool for the systematic classification of raw data derived from archival documents, the grammatical and fluency (proofreading) checks of the text, the structuring of the English sections (Abstract and Extended Abstract) in accordance with international academic terminology, and the organization of the draft text according to the journal's writing guidelines (page layout, indentation, and citation style). The use of AI was limited strictly to linguistic and technical support within the framework of the journal's ethical principles. The scientific content of the study, the original analyses based on archival documents, the interpretation of findings, and the final results were produced entirely under the responsibility and intellectual authorship of the author.

Kaynaklar

- Aras, C. (2022). *Hurufat Kayıtlarına Göre Çıldır Eyaleti: Ahıska, Ardahan ve Çıldır Kazaları Örneğinde* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ardahan Üniversitesi.
- Altundağ, Ö. (2021). *Tao Bölgesinin Tarihi Coğrafyası (Narman-Tortum-Yusufoğlu)* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Artvin Çoruh Üniversitesi.
- Bay, A. (2023). Acara'da İslamlaşma: Vakıflar Üzerine Toplumsal Bir Okuma Denemesi. *Van İlahiyat Dergisi*, 11 (18), 78-121.
- Kaya, A. İ. (2023). Erzurum Ahkâm Defterlerine Göre 18. Yüzyılda Artvin Yöresindeki Yurtluk-Ocaklık Sancaklar ve Sancak Yöneticilerinin Yaşadığı Sorunlar. *Mavi Atlas*, 11 (Cumhuriyet'in 100. Yılı Özel Sayısı), 33-42.
- Kazdal, M. (2022). *Vezir İshak Paşa'nın Çıldır Beylerbeyliği (1695-1748)* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- Kızılkaya, O. (2013). XIX. Yüzyılın Ortalarında Çıldır Sancağı'nın Sosyo-Ekonomik Durumu. *Turkish Studies*, 8 (5), 405-423.
- Kılıç, O. (1999). Yurtluk-Ocaklık ve Hükümet Sancaklar Üzerine Bazı Tespitler. *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, (10), 119-137.
- Kucak, Ö. (2018). *Çıldır Sancağı (1830-1877)* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- Orhan, F. (2014). *Şavşat'ın Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- Pulat, H. (2024). *Çıldır Eyaleti (1768-1845)* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- Şafakcı, H. (2019). Hurufat Defterlerine Göre Ardanuç Kazası Vakıfları. N. Yavuz (Ed.), *Artvin Tarihi Araştırmaları 1* (200-232) içinde. Kriter Yayınları.
- Temel, E. (2019). Hurufat Defterleri'ne Göre XVIII.-XIX. Yüzyılda Livane (Artvin) Vakıfları. N. Yavuz (Ed.), *Artvin Tarihi Araştırmaları 1* (124-164) içinde. Kriter Yayınları.
- Temel, E. (2024). Şavşat Vakıfları (XVIII.-XIX. Yüzyıl). M. S. Bilgin (Ed.), *Kadim Tarihinden Yakın Tarihe Artvin'de Dini ve Kültürel Hayat (509-544)* içinde. Akçağ Yayınları.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA), *Hurufat Defterleri (HRF.d.)*: 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 1075, 1079-1, 1079-2, 1080, 1097, 1098, 1133, 1140, 1143, 1144.

Ekler

Ek 1: Perteğrek kazası hurufat kayıtları veri seti

S.No	Arşivdeki Yeri	Günümüzdeki Adı	Kurumun Adı	Kurum Türü	Görevli	Ücret Tipi	Atama Sebebi	Ayrılan Kişi	Referansı	Atanan Kişi	Atamayı İsteyen Kişi
1	HRF.d. 539, 136/1a, 1803	?	Anasöz? Köyü Camii	Cami	imam	hasbi	ilk atama			Ahmed b. Mehmed	
2	HRF.d. 539, 136/1b, 1803	?	Anasöz? Köyü Camii	Cami	hatip	hasbi	ilk atama			Ahmed b. Mehmed	
3	HRF.d. 542, 137/2a, 1824	?	Anasöz? Köyü Camii	Cami	imam	hasbi	vefat	Ahmed b. Mehmed	belirsiz	İbrahim Ferhad b. Numan	Naip Mehmed Tahir
4	HRF.d. 542, 137/2b, 1824	?	Anasöz? Köyü Camii	Cami	hatip	hasbi	vefat	Ahmed b. Mehmed	belirsiz	İbrahim Ferhad b. Numan	Naip Mehmed Tahir
5	HRF.d. 1140, 211/4, 1697	?	Asasor? Köyü Ahmed Bey Camii	Cami	hatip	akçe [1]	olmadığından			İbrahim	
6	HRF.d. 1098, 307/6, 1702	?	Asasor? Köyü Ahmed Bey Camii	Cami	hatip	akçe [1]	azil	İbrahim	belirsiz	Süleyman	Kadı Osman
7	HRF.d. 1133, 108/2, 1718	?	Asasor? Köyü Hacı Hüseyin Değirmeni	Değirmen	mütevelli	belirsiz	olmadığından			Ömer	
8	HRF.d. 1140, 211/2, 1697	Yamaçüstü	Çörgens Köyü Camii	Cami	hatip	belirsiz	olmadığından			?	
9	HRF.d. 539, 136/3a, 1804	Yamaçüstü	Çörgens Köyü Ayuş b. Ali Camii	Cami	imam	hasbi	ilk atama			Hasan b. Abdurrahman	
10	HRF.d. 539, 136/3b, 1804	Yamaçüstü	Çörgens Köyü Ayuş b. Ali Camii	Cami	hatip	hasbi	ilk atama			Hasan b. Abdurrahman	
11	HRF.d. 1098, 307/14a, 1711	?	Gedegarmuç Köyü Camii	Cami	imam	akçe [1]	devir	Mahmud	oğlu	İbrahim	
12	HRF.d. 1098, 307/14b, 1711	?	Gedegarmuç Köyü Camii	Cami	hatip	akçe [1]	devir	Mahmud	oğlu	İbrahim	
13	HRF.d. 1079-2, 86/4a, 1732	?	Gedegarmuç Köyü Camii	Cami	imam	akçe [1]	yenileme			İbrahim b. Mahmud	
14	HRF.d. 1079-2, 86/4b, 1732	?	Gedegarmuç Köyü Camii	Cami	hatip	akçe [1]	yenileme			İbrahim b. Mahmud	
15	HRF.d. 1079-1, 211/2a, 1749	?	Gedegarmuç Köyü Camii	Cami	imam	belirsiz	vefat	İbrahim	belirsiz	Mahmud	

16	HRF.d. 1079-1, 211/2b, 1749	?	Gedegarmuç Köyü Camii	Cami	hatip	belirsiz	vefat	İbrahim	belirsiz	Mahmud
17	HRF.d. 1098, 307/16, 1711	Tekkale	Dört Kilise Köyü Camii	Cami	hatip	akçe [1]	ilk atama			Ömer
18	HRF.d. 1133, 108/3a, 1720	Tekkale	Dört Kilise Köyü Camii	Cami	imam	akçe [0,5]	ilk atama			Süleyman
19	HRF.d. 1133, 108/3b, 1720	Tekkale	Dört Kilise Köyü Camii	Cami	hatip	akçe [0,5]	ilk atama			Süleyman
20	HRF.d. 1079-2, 86/2a, 1731	Tekkale	Dört Kilise Köyü Camii	Cami	imam	hasbi	ilk atama			İbrahim
21	HRF.d. 1079-2, 86/2b, 1731	Tekkale	Dört Kilise Köyü Camii	Cami	hatip	hasbi	ilk atama			İbrahim
22	HRF.d. 1079-2, 86/3a, 1731	Tekkale	Dört Kilise Köyü Camii	Cami	imam	hasbi	ilk atama			İbrahim
23	HRF.d. 1079-2, 86/3b, 1731	Tekkale	Dört Kilise Köyü Camii	Cami	hatip	hasbi	ilk atama			İbrahim
24	HRF.d. 1080, 119/2a, 1775	Tekkale	Dört Kilise Köyü Camii	Mesci t>Ca mi	imam	akçe [1]	ilk atama			Ahmed
25	HRF.d. 1080, 119/2b, 1775	Tekkale	Dört Kilise Köyü Camii	Mesci t>Ca mi	hatip	akçe [1]	ilk atama			Ahmed
26	HRF.d. 538, 181/3a, 1798	Tekkale	Dört Kilise Köyü Camii	Mesci t>Ca mi	imam	akçe [1]	vefat	Ahmed	oğlu	Mehmed b. Ahmed
27	HRF.d. 538, 181/3b, 1798	Tekkale	Dört Kilise Köyü Camii	Mesci t>Ca mi	hatip	akçe [1]	vefat	Ahmed	oğlu	Mehmed b. Ahmed
28	HRF.d. 1140, 211/5a, 1698	Kılıçkaya	Ersis Köyü Camii	Cami	imam	akçe [1]	vefat	Ali	belirsiz	diğer Ali
29	HRF.d. 1140, 211/5b, 1698	Kılıçkaya	Ersis Köyü Camii	Cami	hatip	akçe [1]	vefat	Ali	belirsiz	diğer Ali
30	HRF.d. 1098, 307/7a, 1702	Kılıçkaya	Ersis Köyü Camii	Cami	imam	belirsiz	vefat	Ali	belirsiz	Molla Hasan
31	HRF.d. 1098, 307/7b, 1702	Kılıçkaya	Ersis Köyü Camii	Cami	hatip	belirsiz	vefat	Ali	belirsiz	Molla Hasan

32	HRF.d. 1133, 108/8a, 1721	Kılıçkaya	Ersis Köyü Camii	Cami	imam	muayyene	vefat	Ahmed	belirsiz	Yusuf	Kadı Seyyid Ahmed
33	HRF.d. 1133, 108/8b, 1721	Kılıçkaya	Ersis Köyü Camii	Cami	hatip	muayyene	vefat	Ahmed	belirsiz	Yusuf	Kadı Seyyid Ahmed
34	HRF.d. 1079-2, 86/7a, 1731	Kılıçkaya	Ersis Köyü Camii	Cami	imam	belirsiz	azil	Yusuf	belirsiz	Halil Halife	Erzurum Kadısı Abdurrahman
35	HRF.d. 1079-2, 86/7b, 1731	Kılıçkaya	Ersis Köyü Camii	Cami	hatip	belirsiz	azil	Yusuf	belirsiz	Halil Halife	Erzurum Kadısı Abdurrahman
36	HRF.d. 1079-2, 86/10a, 1735	Kılıçkaya	Ersis Köyü Camii	Cami	imam	belirsiz	azil	Halil	belirsiz	el-Hac Osman	Naip Abdullah
37	HRF.d. 1079-2, 86/10b, 1735	Kılıçkaya	Ersis Köyü Camii	Cami	hatip	belirsiz	azil	Halil	belirsiz	el-Hac Osman	Naip Abdullah
38	HRF.d. 1079-1, 211/1a, 1747	Kılıçkaya	Ersis Köyü Camii	Cami	imam	hasbi	vefat	Hacı Osman	belirsiz	Salih Halife	
39	HRF.d. 1079-1, 211/1b, 1747	Kılıçkaya	Ersis Köyü Camii	Cami	hatip	hasbi	vefat	Hacı Osman	belirsiz	Salih Halife	
40	HRF.d. 539, 136/2a, 1804	Kılıçkaya	Ersis Köyü Camii	Cami	imam	hasbi	vefat	Salih	belirsiz	Ahmed	
41	HRF.d. 539, 136/2b, 1804	Kılıçkaya	Ersis Köyü Camii	Cami	hatip	hasbi	vefat	Salih	belirsiz	Ahmed	
42	HRF.d. 543, 110/2a, 1834	Kılıçkaya	Ersis Köyü Camii	Cami	imam	hasbi	vefat	Ahmed	akrabas 1	Mehmed	Çıldır Valisi Ahmed Tevfik Paşa
43	HRF.d. 543, 110/2b, 1834	Kılıçkaya	Ersis Köyü Camii	Cami	hatip	hasbi	vefat	Ahmed	akrabas 1	Mehmed	Çıldır Valisi Ahmed Tevfik Paşa
44	HRF.d. 542, 137/1a, 1824	Bayırköy	Haçalet Köyü Camii	Cami	imam	hasbi	ilk atama			Mustafa b. Mehmed	Naip Mehmed Tahir
45	HRF.d. 542, 137/1b, 1824	Bayırköy	Haçalet Köyü Camii	Cami	hatip	hasbi	ilk atama			Mustafa b. Mehmed	Naip Mehmed Tahir
46	HRF.d. 537, 176/1a, 1790	Çağlıyan	Havzril Köyü Camii	Mescit t>Cami	imam	belirsiz	ilk atama			Ebubekir b. Ali	
47	HRF.d. 537, 176/1b, 1790	Çağlıyan	Havzril Köyü Camii	Mescit t>Cami	hatip	belirsiz	ilk atama			Ebubekir b. Ali	
48	HRF.d. 1133, 108/9a, 1721	?	Herak? Köyü Camii	Cami	imam	hasbi	olmadığından			Hüseyin	

49	HRF.d. 1133, 108/9b, 1721	?	Herak? Köyü Camii	Cami	hatip	hasbi	olmadığından				Hüseyin	
50	HRF.d. 1133, 108/4a, 1720	Yaylalar	Hevk Köyü Camii	Cami	imam	akçe [0,5]	ilk atama				Ömer	
51	HRF.d. 1133, 108/4b, 1720	Yaylalar	Hevk Köyü Camii	Cami	hatip	akçe [0,5]	ilk atama				Ömer	
52	HRF.d. 1079-1, 211/10a, 1739	Yaylalar	Hevk Köyü Camii	Cami	imam	akçe [0,5]	azil	Ömer	belirsiz	İbrahim Halife	Naip İbrahim	
53	HRF.d. 1079-1, 211/10b, 1739	Yaylalar	Hevk Köyü Camii	Cami	hatip	akçe [0,5]	azil	Ömer	belirsiz	İbrahim Halife	Naip İbrahim	
54	HRF.d. 1097, 149/2a, 1757	Yaylalar	Hevk Köyü Camii	Cami	imam	akçe [0,5]	yenileme				İbrahim Halife	
55	HRF.d. 1097, 149/2b, 1757	Yaylalar	Hevk Köyü Camii	Cami	hatip	akçe [0,5]	yenileme				İbrahim Halife	
56	HRF.d. 1097, 149/6a, 1759	Yaylalar	Hevk Köyü Camii	Cami	imam	akçe [0,5]	yenileme				İbrahim Halife	
57	HRF.d. 1097, 149/6b, 1759	Yaylalar	Hevk Köyü Camii	Cami	hatip	akçe [0,5]	yenileme				İbrahim Halife	
58	HRF.d. 538, 181/5a, 1800	Yaylalar	Hevk Köyü Camii	Cami	imam	hasbi	ilk atama				Hafız Mehmed	
59	HRF.d. 538, 181/5b, 1800	Yaylalar	Hevk Köyü Camii	Cami	hatip	hasbi	ilk atama				Hafız Mehmed	
60	HRF.d. 541, 73/2a, 1809	Yaylalar	Hevk Köyü Camii	Cami	imam	hasbi	vefat	Hafız Mehmed	mahalleli	İbrahim b. Ahmed	Naip el-Hac Mehmed	
61	HRF.d. 541, 73/2b, 1809	Yaylalar	Hevk Köyü Camii	Cami	hatip	hasbi	vefat	Hafız Mehmed	mahalleli	İbrahim b. Ahmed	Naip el-Hac Mehmed	
62	HRF.d. 540, 132/2a, 1818	Yaylalar	Hevk Köyü Camii	Cami	imam	hasbi	vefat	İbrahim b. Ahmed	belirsiz	Ebubekir b. Mehmed		
63	HRF.d. 540, 132/2b, 1818	Yaylalar	Hevk Köyü Camii	Cami	hatip	hasbi	vefat	İbrahim b. Ahmed	belirsiz	Ebubekir b. Mehmed		
64	HRF.d. 543, 110/3a, 1834	Yaylalar	Hevk Köyü Camii	Cami	imam	hasbi	vefat	Ebubekir b. Mehmed	belirsiz	Mehmed	Naip Mehmed	
65	HRF.d. 543, 110/3b, 1834	Yaylalar	Hevk Köyü Camii	Cami	hatip	hasbi	vefat	Ebubekir b. Mehmed	belirsiz	Mehmed	Naip Mehmed	
66	HRF.d. 1098, 307/3a, 1692	Narlık	Homhal Köyü Camii	Cami	imam	akçe [0,5]	yenileme				Ali	

67	HRF.d. 1098, 307/3b, 1692	Narlık	Homhal Köyü Camii	Cami	hatip	akçe [0,5]	yenileme				Ali	
68	HRF.d. 1133, 108/1a, 1717	Dokumacılar /Yüncüler	Hüngamek Köyü Camii	Cami	imam	akçe [0,5]	vefat	Ahmed	belirsiz	Mahmud		Naip Ali
69	HRF.d. 1133, 108/1b, 1717	Dokumacılar /Yüncüler	Hüngamek Köyü Camii	Cami	hatip	akçe [0,5]	vefat	Ahmed	belirsiz	Mahmud		Naip Ali
70	HRF.d. 1143, 294/1a, 1727	Dokumacılar /Yüncüler	Hüngamek Köyü Camii	Cami	imam	akçe [1]	olmadığı ndan			Abdullah		
71	HRF.d. 1143, 294/1b, 1727	Dokumacılar /Yüncüler	Hüngamek Köyü Camii	Cami	hatip	akçe [1]	olmadığı ndan			Abdullah		
72	HRF.d. 1144, 155/1a, 1728	Dokumacılar /Yüncüler	Hüngamek Köyü Camii	Cami	imam	akçe [0,5]	azil	Abdullah	belirsiz	Mahmud Halife		Naip İsmail
73	HRF.d. 1144, 155/1b, 1728	Dokumacılar /Yüncüler	Hüngamek Köyü Camii	Cami	hatip	akçe [0,5]	azil	Abdullah	belirsiz	Mahmud Halife		Naip İsmail
74	HRF.d. 1079-2, 86/1a, 1731	Dokumacılar /Yüncüler	Hüngamek Köyü Camii	Cami	imam	akçe [2]	azil	Mahmud Halife	belirsiz	Abdullah		Çıldır Valisi Musa Paşa
75	HRF.d. 1079-2, 86/1b, 1731	Dokumacılar /Yüncüler	Hüngamek Köyü Camii	Cami	hatip	akçe [2]	azil	Mahmud Halife	belirsiz	Abdullah		Çıldır Valisi Musa Paşa
76	HRF.d. 1079-2, 86/9a, 1733	Dokumacılar /Yüncüler	Hüngamek Köyü Camii	Cami	imam	belirsiz	azil	Mahmud Halife	belirsiz	Mahmud Halife		Naip Hasan
77	HRF.d. 1079-2, 86/9b, 1733	Dokumacılar /Yüncüler	Hüngamek Köyü Camii	Cami	hatip	belirsiz	azil	Mahmud Halife	belirsiz	Mahmud Halife		Naip Hasan
78	HRF.d. 1079-2, 86/12a, 1739	Dokumacılar /Yüncüler	Hüngamek Köyü Camii	Cami	imam	akçe [0,5]	vefat	Mahmud	belirsiz	İbrahim Halife		Naip Abdullah
79	HRF.d. 1079-2, 86/12b, 1739	Dokumacılar /Yüncüler	Hüngamek Köyü Camii	Cami	hatip	akçe [0,5]	vefat	Mahmud	belirsiz	İbrahim Halife		Naip Abdullah
80	HRF.d. 1097, 149/3, 1758	?	Karaağaç Köyü Kenan Ağa Camii	Cami	hatip	akçe [1]	yenileme				İbrahim Halife	
81	HRF.d. 1098, 307/1a, 1700	?	Karakar? Köyü Camii	Mesci t>Cami	imam	belirsiz	olmadığı ndan			Mahmud		
82	HRF.d. 1098, 307/1b, 1700	?	Karakar? Köyü Camii	Mesci t>Cami	hatip	belirsiz	olmadığı ndan			Mahmud		
83	HRF.d. 1098, 307/20, 1693	?	Kardem? Köyü Camii	Cami	hatip	akçe [1]	vefat	Yusuf	belirsiz	Veli		

84	HRF.d. 537, 176/5a, 1793	Alanbaşı	Kiskim Köyü Ali Bey Camii	Mescit t>Cami	imam	belirsiz	ilk atama			Ahmed b. Hüseyin	
85	HRF.d. 537, 176/5b, 1793	Alanbaşı	Kiskim Köyü Ali Bey Camii	Mescit t>Cami	hatip	belirsiz	ilk atama			Ahmed b. Hüseyin	
86	HRF.d. 1140, 211/3a, 1697	Alanbaşı	Kiskim Köyü Camii	Cami	imam	akçe [1]	olmadığından			Mustafa	Kadı Osman
87	HRF.d. 1140, 211/3b, 1697	Alanbaşı	Kiskim Köyü Camii	Cami	hatip	akçe [1]	olmadığından			Mustafa	Kadı Osman
88	HRF.d. 1098, 307/15a, 1711	Alanbaşı	Kiskim Köyü Camii	Cami	imam	akçe [1]	vefat	İbrahim	belirsiz	Yahya	
89	HRF.d. 1098, 307/15b, 1711	Alanbaşı	Kiskim Köyü Camii	Cami	hatip	akçe [1]	vefat	İbrahim	belirsiz	Yahya	
90	HRF.d. 1079-2, 86/6a, 1731	Alanbaşı	Kiskim Köyü Camii	Cami	imam	hasbi	ilk atama			Yahya Halife	
91	HRF.d. 1079-2, 86/6b, 1731	Alanbaşı	Kiskim Köyü Camii	Cami	hatip	hasbi	ilk atama			Yahya Halife	
92	HRF.d. 1079-1, 211/9a, 1754	Alanbaşı	Kiskim Köyü Camii	Cami	imam	hasbi	vefat	Yahya	belirsiz	Mustafa b. Yusuf?	
93	HRF.d. 1079-1, 211/9b, 1754	Alanbaşı	Kiskim Köyü Camii	Cami	hatip	hasbi	vefat	Yahya	belirsiz	Mustafa b. Yusuf?	
94	HRF.d. 1097, 149/8a, 1760	Alanbaşı	Kiskim Köyü Camii	Cami	imam	hasbi	yenileme			Mustafa Halife	
95	HRF.d. 1097, 149/8b, 1760	Alanbaşı	Kiskim Köyü Camii	Cami	hatip	hasbi	yenileme			Mustafa Halife	
96	HRF.d. 1075, 65/1a, 1763	Alanbaşı	Kiskim Köyü Camii	Cami	imam	belirsiz	vefat	Mustafa	belirsiz	Salih Halife	kendisi
97	HRF.d. 1075, 65/1b, 1763	Alanbaşı	Kiskim Köyü Camii	Cami	hatip	belirsiz	vefat	Mustafa	belirsiz	Salih Halife	kendisi
98	HRF.d. 537, 176/2a, 1793	Alanbaşı	Kiskim Köyü Camii	Cami	imam	belirsiz	vefat	Salih	belirsiz	Hüseyin b. Abdullah	
99	HRF.d. 537, 176/2b, 1793	Alanbaşı	Kiskim Köyü Camii	Cami	hatip	belirsiz	vefat	Salih	belirsiz	Hüseyin b. Abdullah	
100	HRF.d. 537, 176/4a, 1793	Alanbaşı	Kiskim Köyü Camii	Cami	imam	belirsiz	azil	Hüseyin b. Abdullah	belirsiz	Mehmed Emin b. Hüseyin	Çıldır Valisi Mehmed Şerif Paşa

101	HRF.d. 537, 176/4b, 1793	Alanbaşı	Kiskim Köyü Camii	Cami	hatip	belirsiz	azil	Hüseyin b. Abdullah	belirsiz	Mehmed Emin b. Hüseyin	Çıldır Valisi Mehmed Şerif Paşa
102	HRF.d. 538, 181/4a, 1798	Alanbaşı	Kiskim Köyü Camii	Cami	imam	hasbi	azil	Mehmed Emin	belirsiz	Hüseyin b. Abdullah	Çıldır Valisi Mehmed Sabit Paşa
103	HRF.d. 538, 181/4b, 1798	Alanbaşı	Kiskim Köyü Camii	Cami	hatip	hasbi	azil	Mehmed Emin	belirsiz	Hüseyin b. Abdullah	Çıldır Valisi Mehmed Sabit Paşa
104	HRF.d. 541, 73/1a, 1809	Alanbaşı	Kiskim Köyü Camii	Cami	imam	hasbi	vefat	Hüseyin b. Abdullah	mahalle li	Ahmed b. Mehmed	Naip el-Hac Mehmed
105	HRF.d. 541, 73/1b, 1809	Alanbaşı	Kiskim Köyü Camii	Cami	hatip	hasbi	vefat	Hüseyin b. Abdullah	mahalle li	Ahmed b. Mehmed	Naip el-Hac Mehmed
106	HRF.d. 543, 110/4a, 1834	Alanbaşı	Kiskim Köyü Camii	Cami	imam	hasbi	vefat	Ahmed b. Mehmed	akrabas 1	Osman	Çıldır Valisi Ahmed Tevfik Paşa
107	HRF.d. 543, 110/4b, 1834	Alanbaşı	Kiskim Köyü Camii	Cami	hatip	hasbi	vefat	Ahmed b. Mehmed	akrabas 1	Osman	Çıldır Valisi Ahmed Tevfik Paşa
108	HRF.d. 1098, 307/4a, 1699	Alanbaşı	Kiskim Köyü Mehmed Çavuş Camii	Cami	imam	muayye ne	azil	Mustafa	belirsiz	İbrahim	Naip Seyyid Mustafa
109	HRF.d. 1098, 307/4b, 1699	Alanbaşı	Kiskim Köyü Mehmed Çavuş Camii	Cami	hatip	muayye ne	azil	Mustafa	belirsiz	İbrahim	Naip Seyyid Mustafa
110	HRF.d. 1079-2, 86/5a, 1731	Bahçeli	Kisporot Köyü Camii	Cami	imam	hasbi	ilk atama			Ahmed	
111	HRF.d. 1079-2, 86/5b, 1731	Bahçeli	Kisporot Köyü Camii	Cami	hatip	hasbi	ilk atama			Ahmed	
112	HRF.d. 540, 132/1a, 1815	Bahçeli	Kisporot Köyü Camii	Mesci t>Ca mi	imam	hasbi	ilk atama			Ali b. Abdullah	
113	HRF.d. 540, 132/1b, 1815	Bahçeli	Kisporot Köyü Camii	Mesci t>Ca mi	hatip	hasbi	ilk atama			Ali b. Abdullah	
114	HRF.d. 537, 176/6a, 1794	Sebzeciler	Kölik Köyü Camii	Cami	imam	hasbi	ilk atama			Süleyman	Çıldır Valisi Mehmed Şerif Paşa
115	HRF.d. 537, 176/6b, 1794	Sebzeciler	Kölik Köyü Camii	Cami	hatip	hasbi	ilk atama			Süleyman	Çıldır Valisi Mehmed Şerif Paşa
116	HRF.d. 538, 181/2a, 1798	Sebzeciler	Kölik Köyü Camii	Cami	imam	hasbi	vefat	Süleyman b. İbrahim	kardeşi	Osman b. İbrahim	Naip Eyüb

117	HRF.d. 538, 181/2b, 1798	Sebzeciler	Kölik Köyü Camii	Cami	hatip	hasbi	vefat	Süleyman b. İbrahim	kardeşi	Osman b. İbrahim	Naip Eyüb
118	HRF.d. 540, 132/3a, 1818	Sebzeciler	Kölik Köyü Camii	Cami	imam	hasbi	vefat	Osman b. İbrahim	belirsiz	Abdullah b. İbrahim	
119	HRF.d. 540, 132/3b, 1818	Sebzeciler	Kölik Köyü Camii	Cami	hatip	hasbi	vefat	Osman b. İbrahim	belirsiz	Abdullah b. İbrahim	
120	HRF.d. 543, 110/1a, 1831	Sebzeciler	Kölik Köyü Camii	Cami	imam	hasbi	vefat	Abdullah b. İbrahim	belirsiz	Ali b. Ebubekir Halife	
121	HRF.d. 543, 110/1b, 1831	Sebzeciler	Kölik Köyü Camii	Cami	hatip	hasbi	vefat	Abdullah b. İbrahim	belirsiz	Ali b. Ebubekir Halife	
122	HRF.d. 1098, 307/2a, 1692	Bıçakçılar	Küçük Köyü Rabia Hatun Camii	Cami	imam	belirsiz	olmadığı ndan			Ömer	Naip Ali
123	HRF.d. 1098, 307/2b, 1692	Bıçakçılar	Küçük Köyü Rabia Hatun Camii	Cami	hatip	belirsiz	olmadığı ndan			Ömer	Naip Ali
124	HRF.d. 1098, 307/12, 1706	Bıçakçılar	Küçük Köyü Rabia Hatun Camii	Cami	hatip	akçe [0,5]	vefat	Mustafa	belirsiz	Mahmud	
125	HRF.d. 1133, 108/6, 1721	Bıçakçılar	Küçük Köyü Ayşe Hanım Camii	Cami	hatip	akçe [2]	vefat	Mehmed	belirsiz	Ebubekir	
126	HRF.d. 538, 181/1a, 1796	Bıçakçılar	Küçük Köyü Ayşe Hanım Camii	Cami	imam	akçe [2]	vefat	Ebubekir	belirsiz	Mustafa b. Osman	
127	HRF.d. 538, 181/1b, 1796	Bıçakçılar	Küçük Köyü Ayşe Hanım Camii	Cami	hatip	akçe [2]	vefat	Ebubekir	belirsiz	Mustafa b. Osman	
128	HRF.d. 540, 132/4a, 1818	Bıçakçılar	Küçük Köyü Ayşe Hanım Camii	Cami	imam	akçe [2]	vefat	Mustafa b. Osman	oğlu	Halil b. Mustafa	
129	HRF.d. 540, 132/4b, 1818	Bıçakçılar	Küçük Köyü Ayşe Hanım Camii	Cami	hatip	akçe [2]	vefat	Mustafa b. Osman	oğlu	Halil b. Mustafa	
130	HRF.d. 542, 137/3a, 1826	Bıçakçılar	Küçük Köyü Ayşe Hanım Camii	Cami	imam	akçe [2]	vefat	Halil b. Mustafa	akrabas 1	Mustafa b. Ebubekir	Naip Ahmed Efendi
131	HRF.d. 542, 137/3b, 1826	Bıçakçılar	Küçük Köyü Ayşe Hanım Camii	Cami	hatip	akçe [2]	vefat	Halil b. Mustafa	akrabas 1	Mustafa b. Ebubekir	Naip Ahmed Efendi
132	HRF.d. 1133, 108/7, 1721	Öğdem?	Kuşnara? Köyü Saliha Hatun Camii	Cami	hatip	hasbi	ilk atama			Ali	
133	HRF.d. 539, 136/4, 1804	Öğdem?	Kuşnara? Köyü Saliha Hatun Camii	Cami	hatip	hasbi	vefat	Ali	belirsiz	Ali b. Mahmud	
134	HRF.d. 1098, 307/19a, 1712	?	Maherkenz? Köyü Camii	Cami	imam	akçe [1]	olmadığı ndan			Yusuf	

135	HRF.d. 1098, 307/19b, 1712	?	Maherkenz? Köyü Camii	Cami	hatip	akçe [1]	olmadığından				Yusuf
136	HRF.d. 1140, 210/11a, 1697	Pamukçular	Ohur Köyü Molla Davut Camii	Cami	imam	akçe [0,5]	vefat	Mehemmed	belirsiz		Ebubekir
137	HRF.d. 1140, 210/11b, 1697	Pamukçular	Ohur Köyü Molla Davut Camii	Cami	hatip	akçe [0,5]	vefat	Mehemmed	belirsiz		Ebubekir
138	HRF.d. 1098, 307/5, 1699	Köprügören	Oşnak Köyü Habib Bey Camii	Cami	hatip	akçe [0,5]	yenileme				Mustafa
139	HRF.d. 1079-1, 211/8, 1752	Köprügören	Oşnak Köyü Habib Bey Camii	Cami	hatip	akçe [0,5]	vefat	Mustafa	belirsiz		İbrahim
140	HRF.d. 1098, 307/17a, 1711	Köprügören	Oşnak Köyü Camii	Cami	imam	belirsiz	vefat	Ahmed	belirsiz		Mahmud
141	HRF.d. 1098, 307/17b, 1711	Köprügören	Oşnak Köyü Camii	Cami	hatip	belirsiz	vefat	Ahmed	belirsiz		Mahmud
142	HRF.d. 1098, 307/18a, 1711	Köprügören	Oşnak Köyü Camii	Cami	imam	belirsiz	azil	Ahmed	belirsiz		Mahmud naip
143	HRF.d. 1098, 307/18b, 1711	Köprügören	Oşnak Köyü Camii	Cami	hatip	belirsiz	azil	Ahmed	belirsiz		Mahmud naip
144	HRF.d. 1140, 210/10, 1697	Çevreli	Perteğrek Köyü Camii	Cami	hatip	akçe [1]	olmadığından				Kadı Mustafa
145	HRF.d. 1098, 307/8, 1702	Çevreli	Perteğrek Köyü Camii	Cami	hatip	muayyene	vefat	Mehemmed	belirsiz		İbrahim
146	HRF.d. 1098, 307/10a, 1705	Çevreli	Perteğrek Köyü Camii	Cami	imam	akçe [0,5]	azil	Ebubekir	belirsiz		İbrahim Naip Osman
147	HRF.d. 1098, 307/10b, 1705	Çevreli	Perteğrek Köyü Camii	Cami	hatip	akçe [0,5]	azil	Ebubekir	belirsiz		İbrahim Naip Osman
148	HRF.d. 1133, 108/10a, 1721	Çevreli	Perteğrek Köyü Camii	Cami	imam	akçe [0,5]	vefat	İbrahim	belirsiz		Ebubekir Naip Ali
149	HRF.d. 1133, 108/10b, 1721	Çevreli	Perteğrek Köyü Camii	Cami	hatip	akçe [0,5]	vefat	İbrahim	belirsiz		Ebubekir Naip Ali
150	HRF.d. 1079-2, 86/8a, 1733	Çevreli	Perteğrek Köyü Camii	Cami	imam	akçe [0,5]	vefat	İbrahim	belirsiz		Ebubekir
151	HRF.d. 1079-2, 86/8b, 1733	Çevreli	Perteğrek Köyü Camii	Cami	hatip	akçe [0,5]	vefat	İbrahim	belirsiz		Ebubekir
152	HRF.d. 1079-1, 211/3a, 1751	Çevreli	Perteğrek Köyü Camii	Cami	imam	belirsiz	vefat	Ebubekir	belirsiz		İbrahim Halife

153	HRF.d. 1079-1, 211/3b, 1751	Çevreli	Perteğrek Köyü Camii	Cami	hatip	belirsiz	vefat	Ebubekir	belirsiz	İbrahim Halife
154	HRF.d. 1079-1, 211/4a, 1751	Çevreli	Perteğrek Köyü Camii	Cami	imam	akçe [0,5]	vefat	İbrahim	belirsiz	Mehmed Halife
155	HRF.d. 1079-1, 211/4b, 1751	Çevreli	Perteğrek Köyü Camii	Cami	hatip	akçe [0,5]	vefat	İbrahim	belirsiz	Mehmed Halife
156	HRF.d. 1079-1, 211/5a, 1751	Çevreli	Perteğrek Köyü Camii	Cami	imam	akçe [0,5]	devir	Mehmed	belirsiz	Ali
157	HRF.d. 1079-1, 211/5b, 1751	Çevreli	Perteğrek Köyü Camii	Cami	hatip	akçe [0,5]	devir	Mehmed	belirsiz	Ali
158	HRF.d. 1079-1, 211/6a, 1752	Çevreli	Perteğrek Köyü Camii	Cami	imam	akçe [0,5]	devir	Ali	belirsiz	İbrahim
159	HRF.d. 1079-1, 211/6b, 1752	Çevreli	Perteğrek Köyü Camii	Cami	hatip	akçe [0,5]	devir	Ali	belirsiz	İbrahim
160	HRF.d. 1079-1, 211/7a, 1752	Çevreli	Perteğrek Köyü Camii	Cami	imam	akçe [0,5]	devir	İbrahim	belirsiz	Ali Halife
161	HRF.d. 1079-1, 211/7b, 1752	Çevreli	Perteğrek Köyü Camii	Cami	hatip	akçe [0,5]	devir	İbrahim	belirsiz	Ali Halife
162	HRF.d. 1097, 149/1a, 1755	Çevreli	Perteğrek Köyü Camii	Cami	imam	belirsiz	devir	İbrahim	belirsiz	Ali
163	HRF.d. 1097, 149/1b, 1755	Çevreli	Perteğrek Köyü Camii	Cami	hatip	belirsiz	devir	İbrahim	belirsiz	Ali
164	HRF.d. 1097, 149/4a, 1758	Çevreli	Perteğrek Köyü Camii	Cami	imam	akçe [0,5]	yenileme			Ali
165	HRF.d. 1097, 149/4b, 1758	Çevreli	Perteğrek Köyü Camii	Cami	hatip	akçe [0,5]	yenileme			Ali
166	HRF.d. 1097, 149/5a, 1758	Çevreli	Perteğrek Köyü Camii	Cami	imam	akçe [0,5]	devir	Ali Halife	belirsiz	Hamza Halife
167	HRF.d. 1097, 149/5b, 1758	Çevreli	Perteğrek Köyü Camii	Cami	hatip	akçe [0,5]	devir	Ali Halife	belirsiz	Hamza Halife
168	HRF.d. 1080, 119/1a, 1775	Çevreli	Perteğrek Köyü Camii	Cami	imam	akçe [0,5]	vefat	Hamza	belirsiz	Dursun Mehmed b. Ali
169	HRF.d. 1080, 119/1b, 1775	Çevreli	Perteğrek Köyü Camii	Cami	hatip	akçe [0,5]	vefat	Hamza	belirsiz	Dursun Mehmed b. Ali
170	HRF.d. 1097, 149/7, 1759	Petek	Petek Köyü Camii	Mesci t>Ca mi	hatip	hasbi	ilk atama			Ahmed Halife ahali

171	HRF.d. 537, 176/3a, 1793	Bostancı	Utav Köyü Camii	Cami	imam	hasbi	ilk atama				Receb b. İbrahim
172	HRF.d. 537, 176/3b, 1793	Bostancı	Utav Köyü Camii	Cami	hatip	hasbi	ilk atama				Receb b. İbrahim
173	HRF.d. 1098, 307/11, 1706	Demirdöven	Zemevan Köyü Hüsrev Paşa Camii	Cami	hatip	akçe [0,5]	vefat	Ebubekir	belirsiz	Mustafa	
174	HRF.d. 1098, 307/13a, 1712	Zeytincik	Ziğlispir Köyü Camii	Cami	imam	akçe [0,5]	vefat	Hüseyin	belirsiz	Mustafa	
175	HRF.d. 1098, 307/13b, 1712	Zeytincik	Ziğlispir Köyü Camii	Cami	hatip	akçe [0,5]	vefat	Hüseyin	belirsiz	Mustafa	
176	HRF.d. 1140, 211/1, 1697	Esenyaka	Zor Köyü İbrahim Han Vakfi	Para Vakfi	müte velli	belirsiz	ilk atama	?		?	Kadı Ali
177	HRF.d. 1133, 108/5, 1720	Esenyaka	Zor Köyü İbrahim Han Vakfi	Para Vakfi	katip	belirsiz	olmadığı ndan				Seyyid Mustafa
178	HRF.d. 1098, 307/9a, 1703	Bademkaya	Zuvar Köyü Molla Hasan Camii	Cami	imam	hasbi	yenileme				Mehemmed
179	HRF.d. 1098, 307/9b, 1703	Bademkaya	Zuvar Köyü Molla Hasan Camii	Cami	hatip	hasbi	yenileme				Mehemmed